

Μάθημα δέκατο (18/3/2022)

Πλάνο και σκηνή

«Πλάνο» και «σκηνή» είναι δύο λέξεις που συχνά χρησιμοποιούμε όταν μιλάμε για σινεμά, χωρίς ίσως να γνωρίζουμε την ακριβή τους έννοια ή να συνειδητοποιούμε το ρόλο και την αξία τους στο κινηματογραφικό κείμενο. Καταρχάς, λοιπόν, ας τις ορίσουμε:

«**Σκηνή**» ονομάζουμε τμήμα της δράσης μιας ταινίας που λαμβάνει χώρα σε ένα συγκεκριμένο χώρο και σε ένα συγκεκριμένο χρονικό διάστημα.

Παράδειγμα:

ΣΚΗΝΗ 1 - ΥΠΝΟΔΩΜΑΤΙΟ - ΕΣΩΤ., ΝΥΧΤΑ

Ο Χ ξυπνάει από τον ήχο του κουδουνιού της πόρτας.
Ανάβει το φως του κομοδίνου, κοιτάζει το ρολόι
του, σηκώνεται και κατευθύνεται προς το χωλ.
Το κουδούνι χτυπά ξανά, αυτή τη φορά πιο επίμονα.
Ο Χ κοιτάζει από το «ματάκι». Δεν βλέπει κανέναν.
Διστακτικά, ανοίγει την πόρτα.
Στο χαλάκι βρίσκεται ένας φάκελος.

Αν στη συνέχεια βλέπαμε τον Χ στο δρόμο να αναζητά τον άγνωστο επισκέπτη, αυτό θα ήταν μια άλλη σκηνή, γιατί θα άλλαζε ο χώρος. Αν τον βλέπαμε στο σπίτι του, το επόμενο πρωί, να διαβάζει το γράμμα, θα ήταν επίσης μια άλλη σκηνή γιατί θα άλλαζε ο χρόνος.

Μια σκηνή μπορεί να έχει μικρή ή μεγάλη διάρκεια, να μην έχει διάλογο (όπως αυτή του παραδείγματος) ή να έχει εκτεταμένους διαλόγους, να μην περιλαμβάνει καθόλου πρόσωπα ή να περιλαμβάνει από έναν έως πολλούς χαρακτήρες.

Κατ' επέκταση του ορισμού, μια σκηνή μπορεί να απαρτίζεται από δύο ή περισσότερες ταυτόχρονες δράσεις, σε διαφορετικούς χώρους, που συρράπτονται μέσω παράλληλου μοντάζ δημιουργώντας μια αφηγηματική ενότητα. Αν στο παράδειγμά μας βλέπαμε λ.χ. τον άγνωστο επισκέπτη να απομακρύνεται ταυτόχρονα με τη συγκεκριμένη δράση του Χ, το σύνολο θα μπορούσε να αποτελεί μια ενιαία σκηνή.

Για ένα σύνολο σκηνών που απαρτίζουν μια γενική ενότητα χώρου, χρόνου ή δράσης χρησιμοποιούμε τον γαλλικό όρο «σεκάνς» (séquence).

«Πλάνο» στο γύρισμα ονομάζουμε μια συνεχή, αδιάλειπτη ενότητα λήψης, την εικόνα, δηλαδή, που καταγράφει η κάμερα από τη στιγμή που θα ξεκινήσει έως τη στιγμή που θα σταματήσει. Στην τελική μονταρισμένη ταινία, «πλάνο» αποκαλούμε το τμήμα που περιλαμβάνεται μεταξύ δύο διαδοχικών τομών (cut).

Όπως θα δούμε πιο κάτω, μια σκηνή μπορεί να απαρτίζεται από ένα ή από περισσότερα πλάνα που συρράπτονται στο μοντάζ. Τα πλάνα, επομένως, αποτελούν τις βασικές δομικές μονάδες μιας ταινίας, τις «λέξεις» στη σύνταξη της γλώσσας του κινηματογράφου.

Ντεκουπάζ

Σε ένα κινηματογραφικό σενάριο, η περιγραφή μιας σκηνής δεν είναι παρά ένα γραπτό, λογοτεχνικό κείμενο. Πρώτο μέλημα του σκηνοθέτη είναι να μετουσιώσει τον γραπτό λόγο σε κινηματογραφικό, δηλαδή να αποδώσει το συγκεκριμένο κείμενο μέσα από μια σειρά εικόνων και ήχων ή, αλλιώς, πλάνων. Αυτή την πολύ δημιουργική εργασία του «τεμαχισμού» μιας σκηνής σε επί μέρους πλάνα, κατά την οποία καθορίζεται η κλιμάκωσή τους, οι γωνίες λήψης, οι κινήσεις της κάμερας σε σχέση με τους χαρακτήρες και κάθε άλλη αισθητική λεπτομέρεια απαραίτητη για το γύρισμα, την ονομάζουμε «ντεκουπάζ» (από το γαλλικό *découpage*).

Είναι προφανές ότι το ντεκουπάζ αποτελεί ουσιώδες συστατικό του προσωπικού ύφους του κάθε δημιουργού.

Αν δώσουμε το σενάριο της σκηνής 1 σε δύο σκηνοθέτες, είναι πιθανό να έχουμε ως αποτέλεσμα δύο εντελώς διαφορετικές κινηματογραφικές εκδοχές της, όπως:

ΕΚΔΟΧΗ Α

ΠΛΑΝΟ	ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ
1	Κοντινό κοντρ-πλονζέ: Ο Χ ξυπνάει, ανάβει το φως, κοιτάζει το ρολόι του.
2	Πολύ κοντινό (υποκειμενικό του Χ): Το ρολόι δείχνει 3:15.
3	Κοντινό πλονζέ: Τα πόδια του Χ καθώς κατεβαίνει από το κρεβάτι.
4	Μεσαίο, κίνηση: Ο Χ βηματίζει προς το χώλ, φτάνει στην πόρτα, κοιτάζει από το ματάκι.
5	Γενικό άδειου κλιμακοστασίου με παραμόρφωση, από το ματάκι (υποκειμενικό του Χ).
6	Μεσαίο-κοντινό: Ο Χ ανοίγει την πόρτα, ψάχνει με το βλέμμα του, παρατηρεί τον φάκελο.
7	Πολύ κοντινό (υποκειμενικό του Χ): Ο φάκελος στο χαλάκι της εισόδου.

ΕΚΔΟΧΗ Β

ΠΛΑΝΟ	ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ
1	Γενικό υπνοδωματίου: Ο Χ ξυπνάει, ανάβει το φως, κοιτάζει το ρολόι του. Σηκώνεται και κατευθύνεται προς το χώλ.
2	Γενικό χώλ: Ο Χ φτάνει στην πόρτα, κοιτάζει από το ματάκι.
3	Γενικό άδειου κλιμακοστασίου: Ο Χ ανοίγει την πόρτα, ψάχνει με το βλέμμα του, παρατηρεί τον φάκελο.
4	Πολύ κοντινό: Ο φάκελος στο χαλάκι της εισόδου.

Κλείστε τα μάτια και «δείτε» τις δύο αυτές παραλλαγές σαν να παίζονται στην οθόνη. Βλέπετε τις διαφορές; Τι αίσθηση σας προκαλεί η κάθε μια;

Παρατηρήστε ότι ο σκηνοθέτης της πρώτης εκδοχής επιλέγει εκτεταμένη χρήση κοντινών και υποκειμενικών πλάνων, Υποκειμενικό πλάνο ονομάζουμε το πλάνο που αποδίδει την οπτική ενός συγκεκριμένου προσώπου (βλέπουμε αυτό που βλέπει). φέρνοντάς μας έτσι σε «απόσταση αναπνοής» από τον ήρωα, και παράλληλα δημιουργώντας μας μια αίσθηση αποπροσανατολισμού, λόγω της έλλειψης μιας γενικής άποψης του περιβάλλοντος χώρου. Στη δεύτερη εκδοχή, αντίθετα, όλη η δράση αποδίδεται μέσω γενικών, περιγραφικών πλάνων, με ένα και μοναδικό κοντινό για τον μυστηριώδη φάκελο, που έτσι αποκτά εξέχουσα δραματική φόρτιση.

Η πιο πάνω σύγκριση είναι απλώς ενδεικτική της δυνατότητας που έχει το ντεκουπάζ να προσδώσει εντελώς διαφορετικές ποιότητες στην ίδια ακριβώς σεναριακή δράση. Εκτός από τις διαφορές στην οπτική άρθρωση της αφήγησης, ο τεμαχισμός αυτός είναι συχνά καθοριστικός και του ρυθμού που χαρακτηρίζει το κινηματογραφικό κείμενο. Υπάρχουν σκηνοθέτες που δουλεύουν με γρήγορη, καταγιστική εναλλαγή πλάνων και άλλοι που προτιμούν μεγάλης διάρκειας, σύνθετες ενότητες ή ακόμα και μονοπλάνα.

Εξυπακούεται ότι το ντεκουπάζ, που αποφασίζεται πριν από τα γυρίσματα, συνδέεται άμεσα με (και σε μεγάλο βαθμό προδιαγράφει) τις επιλογές του μοντάζ, της επιλεκτικής συρραφής, δηλαδή, των γυρισμένων πλάνων, μέσα από την οποία θα προκύψει η τελική μορφή της ταινίας .

Ας δούμε τώρα, ως παράδειγμα, το ντεκουπάζ μιας σκηνής από την ταινία του Ingmar Bergman **"Η έβδομη σφραγίδα"**. Πρόκειται για τη δεύτερη αναμέτρηση στο σκάκι ανάμεσα στον ιππότη Αντόνιους Μπλοκ και τον Θάνατο, στην οποία ο ιππότης φαίνεται προς στιγμήν να κερδίζει <https://www.youtube.com/watch?v=mbgiWPJLSsM> 56:45

Η σκηνή έχει συνολική διάρκεια 1:25 και απαρτίζεται από οκτώ πλάνα, εκ των οποίων το 4ο (μεσαίο-γενικό προφίλ των δύο μονομάχων, στατικό) καταλαμβάνει τον μισό περίπου χρόνο (00:39).

Τα υπόλοιπα επτά πλάνα, που εναλλάσσονται πολύ πιο γρήγορα, αποδίδουν τη δραματική φόρτιση της διαμάχης μέσα από μεσαία και κοντινά, με έντονες εναλλαγές κίνησης, κλίμακας και γωνίας λήψης, δημιουργώντας ένα σύνθετο οπτικό ρυθμό.

Μοντάζ

<https://vimeo.com/manage/videos/689482044/8688388fd2>

<https://vimeo.com/manage/videos/689482580>

παραδείγματα

[\(238\) Bill Viola per Capodimonte - YouTube](#)

[\(238\) Bill Viola, pionero en el videoarte, llega al Guggenheim - YouTube](#)

[\(238\) Zeitz MOCAA \(Museum of Contemporary Art Africa\) - YouTube](#)

κάθε εβδομάδα και μια ταινία που πρέπει να βλέπουμε:

<https://www.lecinemaclub.com/now-showing/motorway-65/>